باشوری کوردستان دوای هەڵبژاردن

ئاسۆ حەمە ساڵح \ بەرلین
asokurd@web.de
19.02.2005

ئێوارە کۆڕێك بوو لەلایەن بەرێز : زانا و پرۆفیسۆر و دامەزرێنەری بیری نەتەوایەتی کورد ، دکتۆر (جەمال نەبەز) ە وە لە شاری بەرلین لە هۆڵی مەڵبەندی ئاوەدانی لە بەرواری 2005.02.16 رۆژی چوارشەمە کاتژمێر 17:30 بەئامادەبوونی ژمارەیەکی زۆر لە کەسێتی کورد پەروەر و ئەکادیمی پێشکەش کرا .
لەبەر گرنگی سیمینارەکە بە پێویستم زانی کە خوێنەرانی هێژاش لە بیر و راکانی ئەم (بیریار ـ مفکر) ە ی کورد بەئاگا بن .

رەنگە پێویست نەبێت تیشك بخرێتە سەر ناسینی کەسییەتی زانا جەمال نەبەز ، چونکە ئەو زاتە بەرزە لای زۆربەی خوێنەران و رامیارکارانی کورد ، ناسراوە بەوەی گە نجینەیەکی بەنرخ و بەهایە بۆ بیری نەتەوایەتی کورد و هاوکات لە بواری زمانەوانیشدا جێدەستی خۆی نەخشاندوە بەئاستێك کە نووسراوەکانی وەك سەرچاوە بەکارئەهێنرێن بۆ تۆکمە کردنی هەر ئارتیکلێك کە پەیوەندیداربن پێوەی .

ئەم مرۆڤە هەموو تاڵەمووەکانی سەری ، لە خەمی بێکەسیی نەتەوەی کورد و دۆزی کورد دا سپی کردووە ، خاوێنترین رابوردووی هەیە و لەخانەی هیچ گروپ و رێکخراوێکی رامیاریدا نییەو بەرژەوەندی باڵای نەتەوەی کورد ئاما نجی ئەوە بێ جیاوازی پارچەکانی کوردستان ، بۆیە پێشنیار ئەکەم ، کە شیاوترین کەس بۆ سەرۆکایەتی هەرێمی کوردستان یان دەوڵەتی کوردی ، دکتۆر نەبەز بێت ، نەك کەسانێك کە بازرگانی بە ئەنفال و هەڵەبجەی جوانەمەرگ و .. وە ، ئەکەن ، نەك ئەوانەی پەراسوی پێشـمەرگەیان کردووە بە پەیژەو بۆ بەرژەوەندی خێڵێك یان خێزانێك پیایدا سەرئەکەون ، نەك کەسانی ناحاڵی و نەخوێندەوار ، کۆمەڵگەی کوردی بە بەرخەل یان مێگەل ئەزانن و سوکایەتیان پێئەکەن .

تەوەرەکانی ئەم سیمینارە :

1. ئەگەر کورد لە پرۆسەی هەڵبژاردنەکەی عێراقدا بەشدار نەبووایە ، چی ئەبوو ؟
2. ئایا ئەم هەڵبژاردنە کێ کردی ؟ کورد ، عێراق ، یان ئەمریکا ؟
3. ئایا ئەم هەڵبژاردنە ، تا چەند رەوایەتی ئەدات بە دوو پارتە باڵادەستەکەی باشوری کوردستان واتە (ی.ن.ك) و (پ.د.ك) ؟
4. ئایا دوای هەڵبژاردنەکە ، دوو زلپارتەکە ، هەر لەسەر هەمان داخوازی فیدرالیزم ئەمێننەوە یان ملکەچی خواستی کۆمەڵانی خەڵك ئەبن کە بە پێی ریفراندومەکە 98% ی کورد داوای سەبەخۆیی کرووە ؟
5. ئەگەر دەنگی نزیکەی دوو ملیۆن کورد بۆ سەبەخۆیی پشتگوێ بخرێت ، تا چەند ئەو دوو زلحیزبە رەوایەتی ئەدەن بە فیدرالیزم و رێز لە ریفراندۆمەکە ناگرن ؟
6. ئایا دەنگدان بۆ عێراق وەك عێراقی ، کۆکە لەگەڵ دەنگدان بۆ سەربەخۆیی ؟
7. ئەگەر داخوازییەکانی دووزلحیزبەکە جێبەجێ نەکرا ، ئەمریکاش زۆری بۆ هێنان و شیعە و سوننەی رازی کرد ، ئایا ئەو دوو زلحیزبە چی ئەکەن و ئەلتەرناتیڤیان چییە ؟
8. ئایا بەراست ئەو دوو زلحیزبە بەتەمان ئیدارەکانیان بکەنەوە بەیەك ؟ وە ئەگەر نەیانکردەوە بەیەك ، چۆن ئەتوانن کێشەی کەرکوك و بەڵێنەکانی تریان جێبەجێ بکەن ؟
9. ئایا پرۆگرام و پلانی ئەوان دووای کشانەوەی هێزەکانی هاوپەیمانان چییە ؟
10. ئایا ئەگەر ملکەچ بین و داخوازییەکا نمان نەیەنە دی ، نابێتە هۆی ملکەچکردنێکی (تەنازل) ی تریش ؟

پوختەی ئاخافتنەکان :

بەشداریکردنی کورد لە پرۆسەی هەڵبژاردن ، واتە بەعێراقی بوونی کورد ،واتە دروستکردنەوەی ئەو زیندانەی جینۆسایدی کوردی تیاکرا ، واتە ئەگەری دووبارەبوونەوەی ئەزمونی تاڵی (85) ساڵ لەمەوبەر لە ئەنفال و کیمیاباران و گۆڕی بە کۆمەڵ و ....کارەساتەکانی تر .

هەڵبژاردن ڕاست نەبوو ، بەڵکو ریفراندوم (ڕاپرسی ـ گشتپرسی) ڕاست بوو کە پێش (15) ساڵ لەلایەن (کۆنگرەی نیشتمانی کوردستان) ە وە لە لەندەن ساڵی (1988) بەکۆی دەنگ بڕیاری لەسەر درا ، کە نزیکەی (500) کەسییەتی کورد بەشداری تیاکردبوو .
ئەم بەڕێزانە دامەزرێنەری بیرۆکەی پرۆسەی گشتپرسی بوون : د.جەوادی مەلا ، پرۆفیسۆر : حەمە ساڵح گابوری ، د. عەزیز ئاکرەیی ، لەتیف مەریوانی ، پاشان وەك پرۆژە خرایە بەردەم (مام و کاك) بەڵام مەخابن ، ئەوان پەراوێزیان خست و بەهەند وەریان نەگرت .

ئەبوایە کورد بەبێ بەرامبەر بەشداری هەڵبژاردنەکەی نەکردایە ، چونکە هیچ گەرەنتییەك نییە بۆ گەڕانەوەی ناوچەکانی تری کوردستان بۆ ژێر دەستەڵاتی کوردی ، ئەمریکا زۆر پێویستی بەکورد هەبوو ، چونکە عەرەبی سوننەی عێراق بایکۆتی پرۆسەکەی کردبوو ، ئەگەر کوردیش بایکۆتی بکردایە ، ئەوسا ئەمریکا لەئاستی ڕای گشتی و پراکتیزەکردنی دیوکراتی دۆڕاو ئەبوو ، بۆیە ئەگەر کورد هەر مەرجێکی لەسەر ئەمریکا هەبووایە ، ئەمریکا قبوڵی ئەکرد ، بەڵام مەخابن تا ئێستاش جەوهەری کێشەکان هەر بەهەڵواسراوی ماونەتەوە و کوردیش بەدەستی خۆی ، خۆی کرد بەعێراقی .

من زۆر پشتگیری هەڤاڵبەندی ئەمریکا ئەکەم ، بەڵام ئێمەی نەتەوەیەکی بندەست ، ئەبوو بزانین چۆن ئەم هەڤاڵبەندییە بکەین ، ئەمریکا ساڵانی ساڵ هەڤاڵبەندی سەددام بوو هاوکات دژی خواستەکانی کوردیش بوو ، تا ئێستا هیچ کەسێك ئەو دێکومێنتانەی نەدیووە کە لەنێوان کورد و ئەمریکا و ئینگلیزدا واژوو (ئیمزا) کراوە بۆ کارپێکردنی ئارتیکڵی (58) بۆ بنبڕکردنی کێشەی ناوچە بەعەرەبکراوەکانی کوردستان .

لە ڕاستیدا ئەمریکاو شیعەی عێراق پێویستیان بە هەڵبژاردن بوو ، فاکتۆرەکانیشی ئاشکران ، ئەوانەی بەرژەوەندیان هەبوو لەگەڵ سەددامدا بەتایبەتی فەرەنسا و ئەڵمانیا ، دژی لێدانی سەددام بوون ، بۆیە حەزیان نەئەکرد ئەمریکا سەرکەوتوو بێت ، ئەمریکا لەڕووی سەربازییەوە سەرکەتوو بوو بەڵام پێویستیشی بەم هەڵبژاردنە هەبوو تا ڕەوایەتی بداتە عێراق و بەڕای گشتی بڵێت : ئەوەتا دیموکراتییەت .

شیعەکان (سیستانی ئێرانی) لەگەڵ ئەمریکا ڕێك بوون ، ئەمانە (مەرجەعییەت) یان هەیە (مجتهد) بیرئەکاتەوەو ئەنوسێت ، (مقلد) یش جێبەجێی ئەکات ، مەرجەعییەت بڕیاردەری یەکەم و کۆتایە ، کە بە پێی پرنسیپی ویلایەتی فەقییە لە زەمانی فەتاح عەلی شاە ، کابرایەکی ئاخوند (مەلا) بە مەراغی ناویان ئەبرد ، ووتی شیعەکان زارۆکن (صغیر) ن پێویستیان بە دەمڕاست (قیم) هەیە ، ئیتر ئەو دەمڕاستە هەرچی بڵێت ، ئەبێت دەمودەست پراکتیزەبکرێت .

هەرچەند ئەمان بەئاشکرا ئەمە ناڵێن بەلام ئەخوازن دینی ئیسلام لە دەستوری هەمیشەییدا بەشی شێری بەرکەوێت وە نایەنەوێت دین لە دەوڵەت جیابکەنەوە ، (عەلانییەت ـ سیکولاریزم) ڕەت ئەکەنەوە ، ئەوان ئێستاش زنجیرلەخۆدانەکەی (1400) ساڵ بەرلەئێستا دەمەزەردنەکەنەوە ، بۆیە ئەگەر شیعەکان لەگەڵ سونییەکان ڕێکبکەون ئەبێت ئێمە (فاتحە) بۆ سیکولاریزم بخوێنین .

لەم پرۆسەیەدا (هەڵبژاردن) تەنیا شیعە براوەیە چونکە هەموو کاتێك ئەتوانن بەبێ کورد حکومەتی خۆیان دروستبکەن و ئەوانی تر بە ئۆپۆزیسیۆن ئەمێننەوە ، هەروەك چۆن لە ئەڵمانیا سەوزەکان و سۆسیال دیموکراتەکان سەرکەوتن .

ئەوەی مەخابنە زۆربەی (دیان ـ فەلە ـ مەسیحی) ەکان دەنگیان بۆ کورد نەدابوو ، لەکاتێکدا ئەوان لەسایەی کوردەوە دەستکەوتی چاکیان هەبووە و هەرکاتێك لێیان قەومابێت پەنایان بۆ کوردستان هێناوەو کوردیش زۆر ڕێزیان لێگرتوون ، تێناگەم بۆ ؟ ڕەنگە پەیوەندی بە ڕۆشنکاری کوردی یەوە هەبێت ، چونکە کورد ڕۆشنکاری کەمە .

گەرچی کەم نین ئەوانەی گەشبینن بە ئەنجامەکانی دەنگدانەکە ، بەڵام دواڕۆژ گرنگە ، مەرج نییە هەمیشە ژمارەی زۆر ڕاست بکەن یان لەسەر هەق بن ، من (45) ساڵ لەمەوبەر ئەمووت ڕوسیا دەوڵەتێکی سۆسیالیزم نییە چونکە سۆسیالیزم واتە ئازادی و یەکسانی بەڵام ڕوسیا دژی داخوزییەکانی کورد بوو ، ئەوانەی دژم وەستابونەوەو لەگەڵم کۆك نەبوون ، ئێستا پێم ئەڵێن تۆ ڕاستت کرد ، بەڵام پاش باران کەپەنك .
ئەبێت ئێمە بزانین چی ئەکەین ، ئەگەر فیدرالیزمیش وەربگرین ، مافت نابێت بە عەرەبێك بڵێیت لە سلەیمانی دانەنیشێت ، چونکە هەر عێراقە ، تەنانەت ئەوەی لە یاسای کاتیدا باسکراوە کە (کوردی و عەرەبی) دووزمانی فەرمین لە عێراقدا ، زۆر خراپە ، چونکە کە عەرەبەکان بە ژمارەیەکی زۆر لەکوردستان نیشتەجێبوون ، ئەوکاتە بەزمانی عەرەبی خوێندنگایان بۆ ئەکرێتەوەو ناسنامەی کوردی شارەکە بەرەو کاڵ بوونەوە ئەچێت ، (150) ساڵ بەر لەئێستا لە تەورێز یان بەعقوبە زمانی کوردی بەکارهاتووە ، بەڵام ئێستا وانەماوە .

ئەوەی کرا لە لایەن دوو زلپارتەکەوە بۆ پرۆسەی هەڵبژاردنەکانی کوردستان ، دیموکراتیانە نەبوو ، لیستۆکراتیانە بوو ، چونکە ئەبوو هەر پارتەو بەتەنیا بەشداری هەڵبژاردنەکانی بکردایە نەك پێشوەخت هەمووی لەناو خۆیاندا دابەشکردبوو ، جگە لەمەش لەناو لیستەکاندا سیخوڕ و کۆنە خۆفرۆش هەن ئیتر چۆن بتوانین ڕەوایەتی بدەینێ ، یان لێپرسینەوەی توندوتیژ لەگەڵ خەڵکدا کراوە لەسەر ئەوەی بۆچی دەنگی بۆ فلان داوە یان بۆچی دەنگی نەداوە ، بێئەوەی بزانن ، دەنگدان مافە ، نەك ئەرك .

ئەوەی زۆر جێی سەر سوڕمانە ، لەیەك کاتدا دەنگ بۆ سەربەخۆیی کوردستان و بۆ عێراقیش دراوە ، ئەمە هیچ کاتێك لەگەڵ یەك کۆك نین و یەکناگرنەوە ، 98% ی دەنگدەرانی کورد بۆ سەربەخۆیی کوردستان دەنگیان داوە ، لەکاتێکدا دووپارتەباڵادەستەکە سوورن لەسەر فیدرالیزم کە خواستی شەقامی کوردی نییە ، ئیتر نازانم چۆن ئەمە بە ڕەوا دائەنرێت ؟
ئەبێت خۆمان لە خۆمان بپرسین ، ئەگەر نزیکەی دوومليۆن کورد سەربەخۆییان بوێت ، چۆن ڕەوایە سەرانی ئێـمە لەسەر فیدرالیزم سووربن ؟

ئەگەر مام جەلالیش سەرۆکی عێراق بێت ، ناتوانێت وەك کوردێك بدوێت ، هەروەك چۆن ئەبینین هۆشیار زێباری وەك عێراقییەك کار بۆ عێراقی عەرەب ئەکات ، ئاواش مام جەلال یان هەر کوردێکی تر پێویستە لەخزمەتی عێراقدابێت کە 75% ی عەرەبە ، ئەگەرنا هیچ ڕۆڵێکی تر نابینێت بۆ کورد .
ئەوەی زۆر هەستیار و گرنگە ئەوەیە کە ئەگەر کورد داخوازییەکانی نەهاتە دی و ئەمریکا لەگەڵ سوننەو شیعە ڕێکبکەوێت ، کورد هیچ ئەلتەرناتیفێکی پێ نییە ، کورد هەرگیز پلانی بۆ دوواڕۆژ نییە ، هەروەك چۆن بۆ ئاشبەتاڵەکەی 1975 هیچ بیرێکمان لە (ئەگەر ـ شیـمان) ە کانی نەکربووەوە ، کوردی کاڵۆڵێش بەودەردەچوو کەچوو ، بەدووری نازانم کە ئەمریکا پشت لە کورد بکات ، من پێش ساڵێك ئەمەم بە کاکە ئاسۆ ووتبوو کە ڕەنگە ئەمریکا پێویستی بە شیعە هەبێت بۆ چاوسورکردنەوەی دراوسێ سوننییەکان و شەفکردنی شیعەکانی ئێران ، چونکە ئەمریکا بەرژەوەندییەکانی بە ملیگرام ئەپێوێت ، لە کوێدا و کەی و لەگەڵ کێ بەرژەوەندی زیاتری هەبێت ، ڕوو لەو ئەکات .

ئێمە کاتێك ئەتوانین مەرجی خۆمان بسەپێنین کە ماڵی خۆمان یەکخەین ، کورد سەرۆکێکی نەتەوەیی نییە ، من بەگومان لەوەی ئەم دوو ئیدارەیە یەکخرێن ، چەند ساڵە لە میدیاکانیانەوە ئەڵێن ئەیکەیە بە یەك ، کەچی هەر نەیانکرد ، یان ئەڵێن چەند وەزارەتێك لەماوەی چوارمانگی تردا ئەبنەوە بەیەك ، ئێستاش لەسلەیـمانی ئاڵای عێراق (سوور بە خوێنی کورد) ئەشەکێتەوە کەچی لەهەولێر نییە ، ئەمە ناتەبایی ئەگەیێنێت ، کەواتە هێشتا کۆك نین ، من چەندیە جار بە (مام و کاك) ووتووە کە ئەبێت یەکێکتان سەرۆك بن و ئاڵاکە بە یەکێکتان بێت و دان بەیەکتردا بنێن ، مەخابن هێشتا ئەم هەنگاوە چارەنووس سازانە نەنراون .

ئەگەر ئەوان نەتوانن حکومەتێك دروست بکەن ، ئەی چۆن ئەتوانن کێشەکانی کەرکوك و کوت و موسڵ و ...تر چارەسەر بکەن .
جارێکیان دکتۆر جەوادی مەلا لە لەندەن گلەییەکی زۆر لە کاربەدەستێکی باڵای ئینگلیز ئەکات و پێی ئەڵێت : ئێمەی کورد هەڤالبەندی ئێوەین ، کەچی هێشتا هەر دژمان ئەوەستن و ناهێڵن کەرکوك و ناوچەکانی تر بخرێنەوە سەر سنوری کوردستان ، ئەویش پێی ئەڵێت باشە بیخەینە سەر کام کوردستان هی تاڵەبانی یان بارزانی ؟ ئەویش پێی ئەڵێت گرنگ نییە کامیان بێت ، گرنگ ئەوەیە بخرێتەوە سەر کوردستان ، بێگومان ئەمە خاڵی لاوازی ئێمەیە ، بۆیە پێویستە دەستبەجێ چارەسەری بکەین .

پێویستە کورد لەشکرێکی چارەکە ملیۆنی هەبێت و لەژێر یەك ئاڵاو فرمان پارێزەری سنورەکانی کوردستان بن ، وە یەك سەرۆکمان هەبێت کە نوێنەری گەلی کوردستان بێت نەك پارتێك یان خێڵێك

خۆ جەمال عەبدولناسر فەیلەسوف نەبوو ، کابرایەکی سەربازی بوو ، کەچی هەموو عەرەب چەپڵەیان بۆ لێئەدا ، شای ئێران نەیئەزانی بەتەواوی ناوی خۆی بنووسێت ، کەچی فارسەکان دووای کەوتن .

دراوسێکان ئەیانەوێت لەگەڵ عەرەبی عێراقدا ڕێکبکەون ، حکومەتێك دابمەزرێنن کە بە دڵی ئەوان بێت ، چونکە ئەوان هەمیشە و هەمیشە لە ئاستی کێشەی کورد و دژ بە کورد هاوهەڵوێست بوون و ئەبن .

لە ماتماتیکدا ، ئەگەر لە هەنگاوی یەکەمدا هەڵەت کرد ، ئیتر هەنگاوەکانی تریش بەدوای یەکدا ئەنجامێکی هەڵەی ئەبێت ، لە سیاسەتیشدا بە هەمان شێوە ، بۆیە کورد هەر لەسەرەتاوە ئەبووایە هەرزانفرۆش نەبووایە و واژوو ـ ئیمزایان بۆ دروست کردنەوەی عێراق و لکاندنەوەی باشوری کوردستان نەکردایە و هەرزوو ماڵی خۆمان بکردایە بەیەك و خاوەنی یەك ووتاری ڕامیاری بووینایەو نوێنەری ڕاستەقینەی کورد بەناوی کوردەوە کاری دبلۆماتی بکردایە ، نەك بەناوی حزبەوە .

(رایس) وەزیری دەرەوەی ئەمریکا ووتی دوواڕۆژی کەرکوك عێراقییەکان بڕیاری لەسەر ئەدەن ، منیش ئەڵێم عێراقییەکان کێن ؟ وەڵام : 75% ی عەرەبن ،بەوپێیەش ئەستەمە ئەوان بڕیارێك بدەن بۆ کورد باش بێت ، من لە دوواڕۆژی باشوری کوردستان ڕەشبین و بێئومێدم .

ئەگەر ئەمجارە لێمان قەوما ، هەستانەوەمان ئاسان نییە ، وەك جارانیش دراوسێکان کەمپمان بۆ ناکەنەوە ، بەڵام ئەمریکا جەنگی ڤێتنامی دۆڕاند ، ئەمریکا هەر ئەمریکایە ، ئەڵمانیا دووجەنگی دۆڕاندووە ، کەچی ووڵاتەکەی زۆر ئاوەدانە ، بۆ ؟ چونکە ئەوانە زلهێزن ، بەڵام کورد چی هەیە ؟
کورد لەبەردەم دووڕیانێکی زۆر زەحمەتدایە ، ئەبێت نووسەران و ڕۆشنبیرانی کورد زۆر ووردو ووریایانە بیرلە دوواڕۆژ و پێشهاتەکان بکەنەوە ، هەر نەتەوەیەك ، ڕۆشنبیرەکانی هەلپەرست بن ، ناتوانێت بە ئامانج بگات .

کاتێك لە تەلەفزیۆنەکانی کوردستانەوە ، ئەمبیست ئەیانووت : هەرچی دەنگ نەدات خائینە ، من پێکەنینم ئەهات ، چونکە باش ئەزانم کە من خائن نیم ، سیستانی ووتی : دەنگدان تەکلیفێکی شەرعییە واتە پێویستە بکرێت ، کەچی مەلا سونییەکان ووتیان : هەرچی دەگ بدات کافرە ، ئیتر ئەی کوردی قووڕبەسەر ، دەنگ بدەی هەر کافری ، نەیدەی هەرکافری .
جەزا چنگیانی لەسەر کۆمەڵگەی خۆرهەڵاتی ناوین ووتارێکی زۆر جوانی هەیە ، ناوی ناون کۆمەڵگەی مێگەل ، وواتە شوانەکە ، سەرۆك خێڵەکە ، سەرۆکەکەیان چ فرمانێك بدات ، ئەوان ئەیکەن بێ بیرکردنەوە لە ئاکامەکانی ، جا کۆمەڵگەی ئێمەش بەداخەوە لەو جۆرانەن .
لەکۆتاییدا ، ئامادەبووان داوای ئەلتەرناتیڤیان بۆ ئەو ڕەوشەی ئێستا لە بەڕێزی کرد ، ئەویش بە کۆنکرێتی ووتی : هەرچەندە هەلی زۆرمان لەدەست داوە و هەڵەی زۆر قەبەشمان کردووە ، بەڵام وەك کیسنجەر ووتی پێویستە کورد گەرەنتی ئەوەی هەبێت ، کە دەوڵەتێك بۆخۆی دروست بکات ، تا ئەوەی دەستمان کەوتووە ، بیانپارێزین و لە دەستمان نەچن ، ئەوەش بە لەشکرێکی یەکگرتووی گۆشکراو بەبیری نەتەوەیی ، سەرکردەیەکی نەتەوەیی ، جیاکردنەوەی سنوور ، حکومەتێکی یەکگرتوو کە هەموو پارتەکان تیایدا بەشداربن .

هیوای سەرکەوتن و سەرفرازی بۆ نەتەوەی کورد ئەخوازم و هیوادارم دەوڵەتی کوردی بەچاوی خۆم ببینم و هەمووان تیایدا ئازاد و یەکسان سەرفراز بین لەماف و ئەرکەکانماندا .